

«زن و مطالعات خانواده»

سال اول- شماره سوم- بهار ۱۳۸۸

ص ص ۷۵-۹۰

عوامل اجتماعی مؤثر بر هویت جنسیتی دختران دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

دکتر محمود علمی^۱

حمیده علیزاده^۲

چکیده

هویت پدیده‌ای پویا و شامل بخشهای گوناگونی است که از عضویت فرد در گروههای مختلف ناشی می‌شود. هویت ابعاد گسترده و گوناگونی دارد که یکی از انواع آن هویت جنسیتی است. تحقیق حاضر هویت جنسیتی دختران دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز را در سال ۱۳۸۷ و در نمونه‌ای به حجم ۳۷۱ نفر بررسی می‌کند. روش تحقیق، پیمایش و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه است. نتایج به‌دست آمده از انجام آزمونهای مختلف آماری، نظیر آزمون تحلیل واریانس و ضریب همبستگی پیرسون و تی تست، برای سنجش وجود رابطه بین هویت جنسیتی و عوامل اجتماعی مؤثر، نشان می‌دهد که رابطه معنی‌داری بین این متغیرها وجود دارد. از بین عوامل اجتماعی مؤثر بر پذیرش هویت جنسیتی در تحقیق حاضر، متغیرهای تحصیلات مادر، شغل پدر، تبعیض جنسی در خانواده، هرم قدرت در خانواده و نگرش شغلی سنتی، با پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی تبریز رابطه معنی‌دار دارند.

واژه‌های کلیدی: تبعیض جنسی، هرم قدرت در خانواده، هویت، هویت جنسیتی

^۱ - استادیار جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز drmahmoodelmi@gmail.com

^۲ - کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی

بیان مسأله

یکی از ابعاد زندگی اجتماعی انسان، شکل‌گیری هویت اجتماعی است و عوامل گوناگونی در حوزه‌ی زندگی اجتماعی مانند خانواده و... در فرآیند شکل‌گیری آن نقش دارند. فرهنگ مهمترین منبع هویت است. هویت اجتماعی دارای ابعاد گوناگونی چون هویت خانوادگی، هویت قومی، هویت نژادی، هویت ملی و هویت جنسیتی می باشد.

هویت جنسیتی، آن بخش از رفتارها و نگرش‌های فرد نسبت به جنسیت خویش است که تحت تأثیر شرایط فرهنگی و اجتماعی شکل می‌گیرد. بیشتر روان‌شناسان و نظریه‌پردازان شخصیت، هویت را در درجه‌ی اول امری فردی و شخصی می‌دانند و آن را به ویژگی‌های شخصیتی و احساسی فرد معطوف می‌سازند. روان‌شناسان اجتماعی و جامعه‌شناسان معتقدند که احساس هویت به واسطه‌ی دیالکتیک میان فرد و جامعه شکل می‌گیرد و بستر شکل‌گیری آن زندگی اجتماعی است.

برجسته‌ترین عنصر هویت شخصیتی یا خود، آن بخش از هویت اجتماعی است که در آن هر کدام از ما به یکی از دو مقوله مرد یا زن منتسب می شویم، هر کدام از ما دارای یک هویت جنسیتی هستیم یعنی به خودمان برچسب مذکر یا مؤنث می‌زنیم (Baron and Byrne, 1997: 175).

هویت جنسیتی از طریق تعامل اجتماعی شکل گرفته و از کانال کارگزاران جامعه‌پذیری به افراد منتقل می‌گردد و افراد از طریق این هویت، در اکثر موارد به باز تولید ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهایی می‌پردازند که محیط اجتماعی برای یک دختر و یک پسر تصویب کرده است (Lorber, 2000: 456).

بخش مهمی از شناخت‌های مربوط به ویژگی‌ها و هویت جنسیتی، ناشی از عقاید قالبی و کلیشه‌هاست (رحمتی، ۱۳۷۱: ۱۱). براساس کلیشه‌های جنسیتی، زنان و مردان در جامعه دارای ویژگی‌های خاص، رفتار خاص و حالت روانی خاص هستند و در نهایت قابلیت انجام وظایف و کارهایی را دارند که به صورت معمول با یکدیگر متفاوتند (اعزازی، ۱۳۸۰: ۴۵).

در مورد هویت جنسیتی بویژه در بین دانشجویان، مطالعات اندکی صورت گرفته است و داده‌های موجود به بسیاری از سؤالات در زمینه‌ی این نوع هویت، پاسخ نداده‌اند.

در این بررسی قصد بر این است که معلوم گردد افراد مورد مطالعه تا چه اندازه هویت جنسیتی را می‌پذیرند؟ و کدام عوامل اجتماعی - فردی در پذیرش این هویت جنسیتی نقش دارند؟ از آنجا که دانشجویان هم به عنوان یکی از اقشار اجتماعی مهم جامعه و هم به عنوان یکی از منابع مهم هنجارفرست در هر جامعه محسوب می‌شوند و الگوهای اندیشه و عمل آنان با سرعت بیشتری توسط همگان پذیرفته می‌شود، بررسی هویت جنسیتی آنان از اهمیت خاص برخوردار می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه

مطابق نظریه‌ی یادگیری اجتماعی «آلبرت بندورا»، کودکان نقش‌های مربوط به جنسیت خود را به‌وسیله پاداش و تنبیهی که در طی انجام بازی‌های مختلف با کودکان دیگر و نیز مشاهده رفتار دیگران به عنوان سرمشق‌ها و مدل‌ها دریافت می‌کنند، یاد می‌گیرند (Martin, 2000: 446). براساس نظریه‌های جامعه‌پذیری جنسیت، در فرآیند جامعه‌پذیری، کودکان نه تنها تبدیل به موجوداتی اجتماعی می‌گردند، بلکه ویژگی‌های مردانه یا زنانه نیز می‌یابند، در این وضع، جنسیت در بردارنده‌ی مجموعه‌ای از ویژگی‌ها یا رفتارهایی است که در درون هر جامعه برای مردان و زنان، شایسته و مناسب می‌باشد (Stanly and wise, 2000: 273). براون معتقد است، خانواده نقش بسیار مهمی در جامعه‌پذیر کردن افراد دارد. کودکان دائماً والدین‌شان را در هنگام اجرای نقش‌های جنسیتی‌شان می‌بینند. طبیعی است که کودکان نقش‌های ایفا شده پدر و مادرشان را در خانه به عنوان شیوه‌های عادی و مقبول برای رفتار مردان و زنان تلقی کرده، آنها را بپذیرند (Brown, 1992: 86). به نظر شافر و لامن، در فرآیند جامعه‌پذیری در خانواده، نگرش‌ها و هویت جنسیتی به صورت درونی شده، به فرزندان انتقال یافته، تداوم سلطه مردان و فرمانبری زنان را به دنبال

می‌آورد، با توجه به اینکه در طی فرآیند جامعه‌پذیری جنسیت، معمولاً مردان مستقل، استوار، شایسته، توانا و با اراده ترسیم شده و در مقابل، زنان موجوداتی آرام، فرمانبر، منفعل، عاطفی و وابسته توصیف می‌شوند. در چنین شرایطی مردان نقش جنسیتی سنتی سلطه‌گری و زنان نقش فرمانبر بودن را می‌پذیرند (Schaeffer and Laman, 1992: 98).

در نظریه‌ی نقش، نقش‌های جنسیتی، آن دسته از تجربیات مشترکی هستند که افراد بر مبنای مؤنث یا مذکر بودن‌شان به‌دست آورده، بر مبنای آن عمل می‌کنند. بر این اساس، اعضای جامعه توقعات و انتظاراتی راجع به رفتارهای مناسب یک فرد دارند. این انتظارات اجتماعی، بر پایه‌ی تعلق افراد به یکی از تیپ‌های مرد یا زن شکل گرفته‌است. تفاوت‌های نگرشی و رفتاری مردان و زنان از نقش‌های متفاوتی ناشی می‌شود که آنها در جامعه دارند «موقعیت فرد در ساختار اجتماعی شکل‌دهنده‌ی باورها، نگرش‌ها و رفتارهای اوست» (Zuo, 1997).

براساس نظریه‌ی طرحواره‌ی جنسیت که به وسیله‌ی ساندرام ارائه شده است، هویت جنسیتی زمانی شکل می‌گیرد که کودکان معنا و تصویری از خود می‌سازند که در بردارنده‌ی مفاهیم مردانگی و زنانگی است و جنسیت به بخشی از خودپنداره آنها تبدیل می‌گردد. کودکان به تدریج تشخیص می‌دهند که جنسیت یک ویژگی اساسی برای تعریف و شناخت هر کس است، پس از استحکام این شناخت‌ها، ادراکات فرد تحت تأثیر آنچه درباره‌ی جنسیت یاد گرفته‌اند، قرار می‌گیرد (Baron and Byrne, 1997: 176).

براساس نظریات جامعه‌شناسان کنش متقابل نمادی، خانواده نقش اساسی در شکل‌گیری هویت افراد دارد، ویژگی‌های خانواده مانند تحصیلات، شغل و درآمد و به‌طور کلی موقعیت اجتماعی- اقتصادی آن می‌تواند بر شکل‌گیری هویت مؤثر باشد. براساس نظر کرچ و همکارانش، آگاهی نقش مهمی در شکل‌گیری نگرش دارد، بخشی از آگاهی افراد در محیط خانوادگی کسب می‌شود و بخش دیگر در محیط‌های آموزشی مانند مدارس و دانشگاه‌ها.

از دید اریکسون، گروه در نتیجه عضویت گروهی، نقش مهمی در شکل‌گیری هویت افراد دارد، از نظر جامعه‌شناسان کنش متقابل نمادی، گروه‌ها اولین محیط‌های کنشی و تعامل افراد هستند و هویت محصول تعاملات افراد می‌باشد. تعاملات اجتماعی نقش اساسی در فرآیند جامعه‌پذیری و شکل‌گیری «خود» افراد دارد. فرد در جریان تعاملات اجتماعی خود با دیگران و درک عضویت خود در این گروه‌ها، از هویت جمعی متناظر با آنها، برخوردار می‌شود و متناسب با آن، نگرش‌های خاصی را کسب یا اتخاذ می‌کند.

به نظر اریکسون ممکن است «تحول هویت دختران و پسران کاملاً متفاوت باشد. تفاوت‌های جسمانی ممکن است در جریان تحول هویت تأثیر بگذارد» (علیخانی، ۱۳۸۶: ۱۹۱). تفاوت‌های جنسیتی احتمال دارد در برخی جنبه‌های شکل‌گیری هویت، بخصوص در هویت موفق ظاهر شود.

جنکینز با تأثر از آرای مید و گافمن، در نظریه‌ی هویت اجتماعی خود بیان می‌کند که جنسیت آشکارترین وجه هویت فردی است که در تعامل میان دیگران ساخته می‌شود. تفکیک جنسی که به طور اجتماعی از تفاوت‌های زیستی ساختار گرفته است، وجه رایج همه جوامع انسانی است. جنسیت پیش از آنکه اصلی مربوط به شکل‌بندی گروه باشد، یک هویت جمعی مربوط به رده‌بندی است. جنسیت به عنوان یک رده همواره از منظر بیرونی تعریف می‌شود و در قیاس با سایر هویت‌های اجتماعی از استحکام بیشتری برخوردار است. از نظر جنکینز، شکل‌گیری هویت از طریق رابطه متقابل فرد و جامعه میسر خواهد بود، تعامل میان فرد و جامعه به واسطه‌ی استفاده از نمادهایی که به طرق مختلف در جامعه شکل گرفته و به نظام ذهنی فرد منتقل می‌شود، صورت می‌گیرد.

کیدقان در پژوهش خود، ضمن تقسیم‌بندی هویت اجتماعی به هویت‌های دینی، قومی، ملی، گروهی و جنسیتی، استدلال می‌کند که عواملی مانند اعتمادبه‌نفس، گسترش شبکه روابطی، میزان رضایت از خود و اجتماع و میزان عقلانیت، نقش مهمی در تعیین هویت اجتماعی زنان ایفا می‌کنند (کیدقان، ۱۳۸۱). ساروخانی و رفعت‌جاه در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیده‌اند که

تحصیلات دانشگاهی نقش مؤثری نسبت به شغل در باز تعریف هویت اجتماعی زنان داشته است (ساروخانی و رفعت‌جاه، ۱۳۸۶). وحیدا و همکاران نشان می‌دهند که رسانه‌ی ماهواره و انگیزه‌ی استفاده از آن، بر هویت جنسیتی دختران مؤثر می‌باشد (وحیدا و دیگران، ۱۳۸۵). خمسه در پژوهشی بیان می‌دارد که تفاوت بین طرحواره‌های ذهنی زنانه و مردانه معنادار است و ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی دختران دانشجو رابطه معنی‌داری با نقش‌های جنسیتی آنان دارد (خمسه، ۱۳۸۳). در مطالعه‌ای مشخص شده است که موقعیت شغلی و سطوح تحصیلی والدین بر نگرش‌های جنسیتی فرزندان اثر می‌گذارد، برای مثال استفان و کورد در نشان داده‌اند که نوجوانانی که هر دوی والدین‌شان در خارج از خانه کار می‌کنند نگرش تساوی‌گرایانه‌ای نسبت به نقش‌های جنسیتی داشته‌اند (Stephan and Corder, 1985). پاول و استیلمان نیز نشان داده‌اند که پسرانی که دارای مادرانی شاغل و تحصیل‌کرده هستند، نگرش‌های جنسیتی تساوی‌گرایانه‌تری نسبت به دخترانی دارند که دارای این خصوصیات می‌باشند. (Powell and Steelma, 1982).

برهوم در مطالعه خود مشخص می‌کند که سطح تحصیلات و اشتغال پدر، بر روی نگرش جنسیتی دختران دانشجو در اردن اثر گذاشته است (Barhom, 1983). خواجه‌نوری در مطالعه‌ای نشان می‌دهد که رابطه‌ی معنی‌داری بین مذهبی بودن و نگرش نسبت به نقش‌های جنسیتی دانش‌آموزان وجود دارد. هرچه میزان مذهبی بودن دانش‌آموزان بیشتر باشد، نگرش تساوی‌گرایانه آنان نسبت به نقش جنسیتی زنان کاهش می‌یابد. همچنین درآمد مادر، بر نگرش دانش‌آموزان نسبت به نقش‌های جنسیتی اثر دارد (خواجه‌نوری، ۱۳۸۶).

اهداف تحقیق:

- هدف کلی: تعیین رابطه‌ی عوامل اجتماعی با پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو.

اهداف جزئی:

- تعیین تفاوت بین تحصیلات والدین و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو.
- تعیین رابطه بین تبعیض جنسی و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو.
- تعیین رابطه بین هرم قدرت در خانواده و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو.
- تعیین رابطه بین درآمد خانواده و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو.
- تعیین رابطه بین نگرش جنسیتی سنتی و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو.
- تعیین رابطه نگرش شغلی سنتی و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو.
- تعیین رابطه بین میزان اعتقادات دینی و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو.
- تعیین تفاوت بین وضع تأهل و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو.

فرضیه‌ها:

- بین نگرش جنسیتی سنتی و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو رابطه وجود دارد.
- بین نگرش شغلی سنتی و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو رابطه وجود دارد.
- بین تبعیض جنسی در خانواده و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو رابطه وجود دارد.
- بین هرم قدرت در خانواده و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو رابطه وجود دارد.
- بین میزان اعتقادات دینی و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو رابطه وجود دارد.

- بین وضعیت درآمد خانواده و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو رابطه وجود دارد.
- بین وضع تأهل و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو تفاوت وجود دارد.
- بین سطح سواد والدین و پذیرش هویت جنسیتی دختران دانشجو تفاوت وجود دارد

تعریف متغیرها و سازه‌ها

- **هویت جنسیتی:** احساس ذهنی زنانگی یا مردانگی و مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و رفتارهایی است که جنبه‌ی جنسیتی از هویت اجتماعی را می‌سازد. این نوع هویت با ویژگی‌ها و خصلت‌های رفتاری، مانند پرخاشگر بودن، جذاب بودن، صبور بودن در قالب گویه‌هایی تهیه و در پرسش‌نامه ارائه شده است.
- **تبعیض جنسی:** اعمال، رفتار، پیش‌داوری‌ها و ایدئولوژی‌هایی است که زنان را فرودست‌تر و کم‌ارزش‌تر از مردان و مردان را مسلط بر زنان می‌داند و به‌کار می‌برد (میشل، ۱۳۷۶: ۱۷).

برای اندازه‌گیری این سازه، از سه بعد عاطفی، امکاناتی و اجتماعی بهره گرفته شده است. در بعد عاطفی به میزان اهمیت فرزندان در خانواده برحسب جنسیت پرداخته شده، در بعد امکاناتی، به شاخص امکان تحصیل و برآورده کردن نیازهای مادی فرزندان پسر و دختر توجه شده و در بعد اجتماعی به روابط درونی خانواده و روابط اجتماعی خارج از خانواده رجوع شده است. به این صورت که خانواده چگونه روابط انحصاری خود را نسبت به فرزندان برحسب جنسیت تعریف نموده است؟ همچنین شاخص آزادی در معاشرت اجتماعی و روابط دوستانه و انتخاب همسر در بین فرزندان پسر و دختر چیست؟

- **نگرش شغلی:** به موضع‌گیری نسبت به مشاغلی که در فرهنگ جامعه به عنوان مشاغل مردانه یا زنانه تعریف می‌گردد، اطلاق می‌شود (خمسه، ۱۳۸۳: ۱۲۲). برای سنجش این سازه، مشاغلی چند مطرح شده تا پاسخگویان تعیین کنند که این مشاغل تا چه حد مردانه و زنانه هستند.

- نگرش جنسیتی: به موضع‌گیری فرد نسبت به جایگاه، نقش، وظایف و امتیازات مردان و زنان در جامعه گفته می‌شود. به منظور اندازه‌گیری این متغیر، گویه‌هایی مبتنی بر ضرورت اداری امور مهم جامعه توسط مردان، توانایی فکری مردان، ضرورت انجام فعالیت‌های خانه‌داری توسط زنان، عدم ضرورت اشتغال زنان و... ساخته شد.
- هرم قدرت در خانواده: به الگوی اقتدار بین زن و شوهر در خانواده گفته می‌شود. برای اندازه‌گیری این متغیر از روش تعیین اقتدار بلاد و ولف استفاده می‌شود. در این پژوهش از یکی از اعضای خانواده پرسیده می‌شود که چه کسی در خانواده تصمیم‌آخرا را می‌گیرد؟ فردی که حرف آخر را می‌زند از اقتدار بیشتری برخوردار است (اعزازی، ۱۳۸۱: ۸۱).
- اعتقاد دینی: پابندی افراد به نظام یکپارچه‌ی عقاید و اعمال مربوط به چیزهای مقدسی که جدا از پدیده‌های عادی است، اطلاق می‌شود (کوزر، ۱۳۸۲: ۱۹۸). این سازه، با شاخص‌هایی مانند اعتقاد به خدا و مؤثر دانستن آن در سعادت دنیوی، ذکر خدا، نماز خواندن و معتبر دانستن قوانین اسلام در هر زمان و مکان و... سنجیده شده است.

روش تحقیق:

روش تحقیق، پیمایش می‌باشد، ابزار جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه است که براساس طیف لیکرت تنظیم شده است، اعتبار ابزارها به وسیله اعتبار صوری و پایایی آنها نیز به وسیله آلفای کرونباخ تعیین گشته است و در حد قابل قبول می‌باشد. جامعه‌ی آماری، دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی تبریز می‌باشد که مطابق آمار رسمی واحد برابر ۱۰۵۴۸ نفر است و حجم نمونه براساس فرمول کوکران حدود ۳۷۱ نفر برآورد شده است. شیوه‌ی نمونه‌گیری، نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با جنس و دانشکده است.

جدول (۱) نتایج و اجزای تحلیل عاملی و تحلیل روایی گویه‌های هویت جنسیتی

عامل‌ها	نوع هویت	گویه‌ها	بارعاملی	واریانس تبیین شده	مقادیر ویژه	آلفای کرونباخ	آلفای کل
۱	هویت مردانه	قوی و توانا بودن	۰/۷۱	۱۷/۲۰	۱/۸۹	۰/۷۴	۰/۶۸
		مستقل بودن پرخاشگر بودن توانایی شغلی	۰/۷۱ ۰/۶۲ ۰/۴۳				
۲	هویت زنانه	اداره امور	۰/۷۲	۱۴/۸۰	۱/۶۲	۰/۶۲	۰/۶۸
		جذاب بودن	۰/۵۵				
		فعال بودن	۰/۴۸				
		قدرت مدیریت	۰/۴۱				
		حساس بودن	۰/۲۸				
		مضطرب بودن صبور بودن	۰/۲۴ ۰/۲۳				

یافته‌های تحقیق

الف) یافته‌های توصیفی

در این مطالعه از نظر وضع تأهل، از کل جامعه آماری حدود ۲۷۴ نفر (۷۳/۹ درصد) مجرد و ۹۷ نفر (۲۶/۱ درصد) متأهل بودند. از نظر تحصیلات پدر، ابتدایی ۵۳ نفر (۱۴/۳ درصد)، راهنمایی ۸۸ نفر (۲۳/۷ درصد)، دیپلم ۱۴۳ نفر (۳۸/۵ درصد)، فوق دیپلم ۳۸ نفر (۱۰/۲ درصد)، لیسانس ۴۳ نفر (۹/۲ درصد) و فوق لیسانس و بالاتر ۱۵ نفر (۴/۲ درصد) طبقه‌بندی شده‌اند. تحصیلات مادر نیز در سطح ابتدایی ۶۵ نفر (۱۷/۵ درصد)، راهنمایی ۱۲۷ نفر (۳۴/۲ درصد)، دیپلم ۱۳۲ نفر (۳۵/۶ درصد)، فوق دیپلم ۲۲ نفر (۵/۹ درصد)، لیسانس ۱۹ نفر (۵/۱ درصد) و فوق لیسانس و بالاتر ۶ نفر (۱/۶ درصد) تقسیم‌بندی شده است.

از نظر وضع درآمد خانواده، ۲۳۰ خانوار معادل ۶۲ درصد درآمد تا سیصد هزار تومان، ۱۱۶ خانوار یعنی ۳۱/۳ درصد درآمدی حدود سیصد هزار تا پانصد هزار تومان و ۲۵ خانوار معادل ۶/۷ درصد درآمدی بالای پانصد هزار تومان داشتند.

اطلاعات آماری مربوط به سایر متغیرهای مستقل و وابسته به تفکیک در جدول (۲) آمده است.

جدول (۲) آماره‌های مربوط به متغیرهای مستقل و وابسته

متغیر	آماره	نوع متغیر	مشاهدات	تعداد	میانگین	واریانس	انحراف معیار	انحراف معیار	اشتباه معیار	حد اقل	حد اکثر	دامنه تغییرات	کشیدگی	چولگی
هویت جنسیتی	۵۵/۹۶	وابسته	۳۷۰	۳۷۱	۵۵/۹۶	۵۶/۲۱	۷/۴۹	۰/۲۵	۳۷	۱۱۹	۸۲	۱۷/۸۲	۲/۵۰	
تعین جنسی در خانواده	۲۶/۸۶	مستقل	۳۷۱	۳۷۱	۲۶/۸۶	۷/۰۸	۰/۳۶	۷	۲۵	۷	۱۲/۰۷	۱/۸۴		
هرم قدرت در خانواده	۶۳	مستقل	۳۷۱	۳۷۱	۶۳	۱۱/۷۱	۸۹/۹۸	۰/۶۰	۱۳	۶۵	۹۰	۱۰/۸۶	۲/۱۰	
نگرش جنسیتی سنتی	۴۱/۹۰	مستقل	۳۷۱	۳۷۱	۴۱/۹۰	۴۷/۷۴	۶/۹۰	۰/۲۵	۱۱	۵۵	۸۲	۱۹/۷۹	۲/۳۵	
نگرش شغلی سنتی	۴۸/۲۴	مستقل	۳۷۱	۳۷۱	۴۸/۲۴	۹۶	۰/۵۶	۱۱	۵۵	۱۱	۱۵/۰۴	۲/۳۷		
اعتقاد دینی	۳۷۱	مستقل	۳۷۱	۳۷۱	۳۷۱	۳۶	۰/۳۱	۶	۹	۲۵	۷۸	۱۲/۰۷	۱/۹۴	

ب) تحلیل یافته‌ها:

رابطه‌ی تحصیلات والدین و پذیرش هویت جنسیتی. برای بررسی رابطه‌ی این دو متغیر از آزمون F استفاده شده است. همانگونه که در جدول (۳) آمده است، نمره‌های هویت جنسیتی برای تحصیلات پدر معنادار نیست ولی برای تحصیلات مادر معنادار می‌باشد، یعنی سطح تحصیلات مادر در هویت‌پذیری جنسیتی دختران تأثیرگذار است.

جدول (۳) نتایج توصیفی و تحلیل آزمون F متغیرهای تحصیلات والدین و هویت جنسیتی

متغیر	آماره	ابتدایی	راه‌نمایی	دیپلم	فوق‌دیپلم	لیسانس	فوق‌لیسانس و بالاتر
هویت جنسیتی و تحصیلات پدر	۵۷/۲۴	۵۳	۸۸	۱۴۲	۵۵/۹۲	۵۵/۹۲	۵۵/۷۳
هویت جنسیتی و تحصیلات مادر	۵۷/۷۰	۶۵	۱۲۶	۱۳۲	۵۵/۶۲	۵۶/۲۷	۵۴

جدول (۴) تحصیلات پدر و هویت جنسیتی

تغییرات	مجموع مجذورات	درجه‌ی آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
تغییرات درون گروهی	۲۱۶/۸۱	۵	۴۳/۳۶۳	۰/۷۶۹	۰/۵۷۳
تغییرات برون گروهی	۲۰۵۲۴/۷۹	۳۶۴	۵۶/۳۸۷		
تغییرات کل	۲۰۷۴۱/۶۱	۳۶۹			

جدول (۵) تحصیلات مادر و هویت جنسیتی

تغییرات	مجموع مجذورات	درجه‌ی آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
تغییرات درون گروهی	۸۶۷/۷۱	۵	۱۷۳/۵۴	۳/۱۷۹	۰/۰۰۸
تغییرات برون گروهی	۱۹۸۷۳/۹۰	۳۶۴	۵۴/۵۹		
تغییرات کل	۲۰۷۴۱/۶۱	۳۶۹			

وضعیت تأهل و پذیرش هویت جنسیتی

برای بررسی رابطه این دو متغیر از آزمون t استفاده شده است و هماهنگونه که در جدول (۶) آمده است تفاوت معنی داری بین متغیرهای وضع تأهل و پذیرش هویت جنسیتی وجود ندارد:

جدول (۶) نتایج آزمون t متغیرهای وضع تأهل و پذیرش هویت جنسیتی

وضع تأهل	تعداد مشاهدات	میانگین	درجه‌ی آزادی	مقدار t	سطح معنی داری
مجرد	۲۷۴	۵۶/۲۵	۳۶۸	۱/۶۵	۰/۱۳
متأهل	۹۷	۵۵/۹۶			

آماره‌های مربوط به رابطه‌ی تبعیض جنسی، هرم قدرت در خانواده، درآمد خانواده، نگرش جنسیتی سنتی، نگرش شغلی سنتی و اعتقاد دینی با متغیر وابسته یعنی هویت جنسیتی، تفکیک شده و در جدول (۷) آمده است. همانگونه که از اطلاعات این جدول بر می آید، متغیرهای درآمد خانواده، نگرش جنسیتی سنتی و اعتقادات دینی در هویت پذیری جنسیتی تأثیری ندارند، ولی متغیرهای تبعیض جنسی، هرم قدرت در خانواده، نگرش شغلی سنتی با هویت جنسیتی رابطه معنی داری دارند.

جدول (۷) آماره‌های مربوط به آزمون ضریب همبستگی پیرسون

آماره‌ها	متغیر Y	متغیر X
۰/۱۳۱ ۰/۰۱۲ ۳۷۱	ضریب همبستگی سطح معنی داری تعداد مشاهدات	هویت جنسیتی تبعیض جنسی
۰/۱۹۳ ۰/۰۰۰ ۳۷۰	ضریب همبستگی سطح معنی داری تعداد مشاهدات	هویت جنسیتی هرم قدرت در خانواده
-۰/۰۳۷ ۰/۶۰۷ ۳۷۱	ضریب همبستگی سطح معنی داری تعداد مشاهدات	هویت جنسیتی درآمد خانواده
-۰/۰۰۸ ۰/۸۷۹ ۳۷۱	ضریب همبستگی سطح معنی داری تعداد مشاهدات	هویت جنسیتی نگرش جنسیتی سنتی
۰/۲۶۷ ۰/۰۰۰ ۳۷۱	ضریب همبستگی سطح معنی داری تعداد مشاهدات	هویت جنسیتی نگرش شغلی سنتی
۰/۲۵۰ ۰/۶۳۳ ۳۷۰	ضریب همبستگی سطح معنی داری تعداد مشاهدات	هویت جنسیتی اعتقاد دینی

نتیجه‌گیری و بحث

بررسی آزمون فرضیه‌ها نشان می‌دهد که بین سطح تحصیلات والدین و پذیرش هویت جنسیتی رابطه وجود دارد و این رابطه فقط برای سطح تحصیلات مادر معنی‌دار است. این یافته با نتایج تحقیق پاول و ساروخانی همسویی دارد. رابطه‌ی میان تبعیض جنسی و پذیرش هویت جنسیتی، معنادار است. بین هرم قدرت در خانواده و پذیرش هویت جنسیتی با استناد به ضریب همبستگی پیرسون رابطه‌ی معنی‌داری وجود دارد. در مورد فرضیه‌ی دیگر یعنی رابطه‌ی بین میزان درآمد خانواده و هویت جنسیتی، رابطه‌ی معنی‌داری به‌دست نیامد این یافته با نتایج تحقیق خواجه‌نوری تفاوت دارد. رابطه‌ی معنی‌داری بین نگرش جنسیتی سنتی، وضع تأهل و هویت جنسیتی به‌دست نیامد. بین نگرش شغلی سنتی و هویت جنسیتی رابطه‌ی معنی‌دار وجود دارد. بین اعتقادات دینی و هویت جنسیتی نیز رابطه معنی‌دار به‌دست نیامد. این یافته متفاوت از یافته‌ی خواجه نوری بود.

براساس تئوری‌های بررسی شده از قبیل نظریه‌ی یادگیری اجتماعی، نظریه‌ی جامعه‌پذیری جنسیتی و نظریه‌ی طرحواره جنسیتی یادگیری به معنی تغییر در رفتار، نتیجه‌ی تجربه و تمرین است. بسیاری از رفتارهای افراد، ارتباطی با تفاوت‌های زیستی دوجنسی ندارد، بلکه تحت تأثیر عوامل اجتماعی است و والدین در این زمینه نقش مهمی دارند.

براساس نظریه‌ی جامعه‌پذیری جنسیتی، در فرآیند جامعه‌پذیری در خانواده، نگرش‌ها و هویت جنسیتی به صورت درونی شده به فرزندان انتقال می‌یابد و تداوم قدرت مردان و فرمانبرداری زنان را به دنبال دارد. در واقع رابطه‌ی معنی‌دار فرضیه‌های تبعیض جنسی و هرم قدرت در خانواده و شکل‌گیری هویت جنسیتی بر این اساس قابل تبیین است. مطابق نظریه‌ی نقش‌های جنسیتی، اعضای جامعه توقعات و انتظاراتی را راجع به رفتارهای مناسب یک فرد دارند. این انتظارات اجتماعی بر پایه‌ی تعلق افراد به یکی از تیپ‌های مرد یا زن شکل گرفته است. رابطه‌ی معنی‌دار بین نگرش سنتی و هویت جنسیتی بر همین اساس قابل تبیین می‌باشد.

آنچه زنان و دختران به شدت به آن نیازمندند تأمل در خودشان، ارزش‌ها، آرمان‌ها و در زندگی روزمره‌شان و مبارزه با نگرش‌هایی است که حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی را محدود می‌سازد، زنان و دختران باید به باز تعریف هویت‌های زنانه خود بپردازند تا بتوانند در عصر مدرنیته، هویت زنانه خود را نمایان سازند و در برابر رده‌بندی‌های کلیشه‌ای که غالباً مبتنی بر معیارهای انتسابی مانند جنسیت و قومیت است، مقاومت نموده، تبعیض جنسیتی را، به عنوان کهن‌ترین الگوی نابرابری، از بین ببرند.

منابع:

- آلمال، فرانگیس (۱۳۷۵) عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت اجتماعی و فرهنگی دانش‌آموزان منطقه ۵ تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
- اعزازی، شهلا (۱۳۸۰) تحلیل ساختاری جنسیت: نگرشی بر تحلیل جنسیتی در ایران؛ چاپ اول، تهران دانشگاه شهید بهشتی.
- خمسه، اکرم (۱۳۸۳) بررسی طرحواره های نقش جنسیتی کلیشه‌های فرهنگی در دانشجویان دختر، مطالعات زنان، شماره ۶، صص ۱۱۵-۱۳۴.
- خواجه‌نوری، بیژن (۱۳۸۶) برخی عوامل مؤثر بر نگرش نقش جنسیتی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهرستان آباءه، مجله پژوهش علوم انسانی دانشگاه اصفهان، جلد ۲۸ شماره ۸۷-۱۳۸۶، ۱۱۵-۱۳۴.
- علیخانی، علی‌اکبر (۱۳۸۶) هویت و بحران هویت، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی جهاد دانشگاهی.
- رحمتی، صمد (۱۳۷۱) روانشناسی اجتماعی معاصر، چاپ اول، قم، انتشارات سینا.
- ساروخانی، باقر و رفعت‌جاه، مریم (۱۳۸۶) بازاندیشی در تقابل‌های جنسیتی و هویت زنانه، مجله پژوهشی علوم انسانی، دانشگاه اصفهان، جلد ۲۵.
- عریضی، فروغ السادات و دیگران (۱۳۸۵) ماهواره و هویت جنسیتی، اصفهان.
- کندقان، طاهره (۱۳۸۱) عوامل مؤثر بر هویت اجتماعی زنان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.
- کوزر، لوپس (۱۳۸۲) زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، چاپ دهم، تهران، انتشارات علمی.
- میشل، آ (۱۳۷۶) بیکار با تبعیض جنسی، ترجمه محمد جعفر یوینده، تهران، نشرنگاه.

- Baron, R. A.; and Byrne, D (1997) "social Psychology", New Delhi: Prentice- Hall of India.
- Barhom, M.I.(1983), Attitudes of university students to ward women's work: The case of Jordan, International Journal of Middle East studies, vol. 15, No.30, pp. 369-376.
- Lorber, J(2000) "Social Construction of Gender" in Edgar F. Borgatta and Rhonda g.v. Montgomery, Encyclopedia of Sociology , New York: McMillan Reference.

-
- Martin, C. L.(2000) "Gender Identity", In: Alan E. Kazdin, "Encyclopedia of Psychology", Vol. 3, New York: Oxford University Press, pp: 444-8.
 - Powell, B and Steelman, L.C. (1982). Testing and undertested comparison: Maternal Effectes on son's and Daughters Attitudes to word women in the labor force. Journal of Marriage and family, vol. 44, No. 20. 349-355.
 - Schaeffer. F. T. & Lamn R. P (1992) Sociology, New York: Mc Graw Hill. (13) Shaw, Marvin E. and Costanzo, Philip R. (1982) "Theories of Social Psychology". Singapore: McGraw-Hill Book Company.
 - Stephan, C.W., Corder, J.(1985). The Effects of Dual- Career families on Adolescents' sex- Role Attitudes, work and family plans, and choices of Important others, Journal of Marring and the family, vol. 47, No. 4, pp. 349-355.
 - Zuo, J (1997) "The Effect of Men's Breadwinner Status on Their Changing Gender Beliefs", Sex Roles, Vol. 37, No. 9/10, pp: 799-8165.
 - Brown, K. (1987) Adolescent development and behavior" Englewood cliffs and new jersey. Prentice Hall Inc.